

*До спеціалізованої вченої ради
Д 26.007.03 у Національній академії
внутрішніх справ*

03035, м. Київ-ДСП,
пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора юридичних наук, доцента

Пилипенка Дмитра Олексійовича

на дисертацію Гусака Андрія Петровича

**«Кримінологічні та кримінально-виконавчі засади пробації щодо
неповнолітніх в Україні»,**

**подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;**

кримінально-виконавче право

Актуальність теми дисертації. Вивчення рукопису дисертаційного дослідження та публікацій здобувача за темою дисертації дає підстави стверджувати, що обрана тема та, відповідно, предмет дослідження – Кримінологічні та кримінально-виконавчі засади пробації щодо неповнолітніх в Україні – мають актуальний характер як для теорії, так і практики пробації щодо неповнолітніх в Україні.

Пробація як система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду як альтернатива кримінальним покаранням, у вигляді позбавлення волі – являє собою один з векторів реалізації Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року. Пробація передбачає поєднання нагляду та надання соціальної, психологічної та іншої підтримки для забезпечення виправлення засуджених і їх повернення до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві.

Поліпшення сфери реалізації пробації перш за все передбачає удосконалення нормативно-правової та організаційної бази діяльності органів пробації, а також розроблення відповідних правових інструментів пробації.

Зазначене набуває особливої актуальності в умовах здійснення пробації щодо неповнолітніх осіб. Усвідомлюючи важливість та нагальну актуальність цього, державою окремим з напрямів розширення сфери застосування пробації визначено ювенальну її модель, що сприяє забезпеченню інтересів дитини, яка перебуває стані конфлікту із законом.

Дієва реалізація заходів пробації щодо неповнолітніх передбачає наявність сталого й функціонального правового механізму, який охоплює різні сфери вітчизняної системи кримінальної юстиції. Утворення та забезпечення реалізації цього механізму передбачає визначення кримінологічних засад пробації щодо неповнолітніх, з'ясування ключових факторів пробації щодо неповнолітніх в умовах кримінального провадження, а також з'ясування впливу заходів пробації

на запобігання вчиненню неповнолітніми особами повторних кримінальних правопорушень.

Здійснення вказаного є можливими виключно за умов відповідного комплексного аналізу доктринальних положень вітчизняних і зарубіжних учених у галузі кримінології, кримінального процесуального та кримінально-виконавчого права, інших актів національного законодавства, міжнародно-правових документів тощо.

Таким чином в сучасних умовах актуалізується проблема в теоретико-правовому узагальненні та розв'язанні комплексної наукової і прикладної проблеми формування кримінологічних та кримінально-виконавчих засад пробації щодо неповнолітніх з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства, відомчої (міжвідомчої) регламентації та відповідної правозастосовної практики. Саме таку мету сформульовано в дисертації Гусака Андрія Петровича «Кримінологічні та кримінально-виконавчі засади пробації щодо неповнолітніх в Україні».

Окреслена постановка проблематики на теоретико-правовому рівні у сфері кримінальної юстиції потребує формування уніфікованого концептуального бачення на ключові засади пробації щодо неповнолітніх в Україні, яке здатне забезпечити фундаментальне наукове дослідження рівня дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Виходячи з вищевикладеного, обрана тема дисертаційного дослідження *Гусака Андрія Петровича «Кримінологічні та кримінально-виконавчі засади пробації щодо неповнолітніх в Україні»* є своєчасною та важливою для формування сучасного концептуального бачення на визначену сферу правовідносин шляхом вироблення авторських пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення відповідних норм галузевого законодавства.

Актуальність теми рецензованої дисертації також підтверджується її зв'язком з програмами, планами, темами. Так, дисертаційне дослідження виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021); Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 р. (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153-р); Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023), а також позицій Кіотської декларації щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права (Чотирнадцятий Конгрес ООН із запобігання злочинності та кримінального судочинства, Кіото, Японія, 2021 р.). Робота відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства внутрішніх справ України на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454) й Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 грудня 2020 р., протокол № 23).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки 30 листопада 2021 року (протокол № 22), уточнена Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 24 грудня 2024 року (протокол № 25).

Вивчення дисертації та наукових публікацій свідчить про логічну структуру роботи, що дало можливість дисертанту всебічно й повно дослідити задекларовану тему.

Здобувачем, з погляду опонента, правильно сформульовані об'єкт і предмет дослідження. Він продемонстрував знання сучасних методів пізнання, засвідчив вміння їх правильного застосування, що позитивно відбилося на результатах дисертаційного дослідження, підтверджує його наукову обґрунтованість і новизну зроблених теоретичних висновків і сформульованих науково-практичних рекомендацій, що виносяться на захист.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність.

Результати дисертаційного дослідження А. П. Гусака є достатньо аргументованими, а тому і переконливими, вони одержані завдяки широкому використанню різноманітних методів наукового дослідження, аналізу нормативно-правових актів, у тому числі міжнародного характеру у сфері правового регулювання правовідносин сфери кримінальної юстиції, наукових праць у галузі кримінального, кримінального процесуального, кримінально-виконавчого права тощо.

При написанні роботи автор проаналізував достатню кількість літературних джерел, ґрунтовно та критично вивчив роботи не лише українських, а й зарубіжних учених, що дало змогу вирішити важливу наукову задачу, дати відповіді на актуальні й вагомні питання, сформулювати пропозиції та рекомендації з подальшого дослідження проблем удосконалення правового регулювання та реалізації кримінологічних та кримінально-виконавчих засад пробації щодо неповнолітніх в Україні.

Достовірність і обґрунтованість зроблених у дисертації висновків, сформульованих пропозицій та рекомендацій забезпечується емпіричними даними, зокрема результатами вивчення 335 справ неповнолітньої особи органу пробації упродовж 2018–2024 рр. (з усіх регіонів України); 300 досудових доповідей щодо неповнолітніх-обвинувачених; 450 вироків, винесених судами України щодо кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми за ст. 115, 185–187, 189, 289, 296 Кримінального кодексу України, з усіх регіонів України; 25 матеріалів перевірок Управління нагляду за додержанням законів у місцях несвободи та органах пробації Департаменту протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах; результати опитувань 984 респондентів (470 працівників органів пробації, 85 прокурорів, 124 поліцейські – співробітники підрозділів ювенальної превенції головних управлінь Національної поліції України в областях; 305 засуджених неповнолітніх, які перебували на обліку в органах пробації); аналітичні звіти та узагальнення Міністерства юстиції України (Державна кримінально-виконавча служба України, Департамент з питань виконання кримінальних покарань, Державна установа «Центр пробації»),

Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України.

Підтвердженням достовірності наукових положень і висновків, викладених в дисертації, також є належна методологія дослідження. Виконана робота ґрунтується на використанні широкого спектру загальнонаукових й спеціальних методів пізнання.

Використання зазначених методів відбувалося системно у взаємозв'язку та взаємозалежності, що дозволило здійснити всебічне, повне та об'єктивне дослідження, досягти високого ступеня вірогідності наукових результатів.

Таким чином, обґрунтованість та достовірність одержаних дисертантом результатів, сформульованих висновків і пропозицій забезпечені завдяки використанню широкого кола наукових джерел, різноманітних методів наукового та практичного аналізу. Постановка завдань, визначення об'єкту, предмету та мети наукового пошуку є чіткими і зрозумілими та цілком відповідають загальним вимогам. Це дає підстави стверджувати, що мета, яку ставив перед собою дисертант, загалом ним досягнута, а задачі – виконані.

Наукова новизна положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Робота А. П. Гусака є самостійним завершеним монографічним дослідженням, в якому наведені наукові положення, що розв'язують важливу комплексну теоретико-правову проблему, яка має важливе теоретичне та прикладне значення для наукової спеціальності 12.00.08, що виразилось в отриманні нових науково обґрунтованих результатів щодо кримінологічних та кримінально-виконавчих засад пробації щодо неповнолітніх в Україні.

Серед наукових положень та висновків, які характеризуються науковою новизною, слід відзначити, зокрема такі:

– розроблено концептуальні засади пробації щодо неповнолітніх як ефективного і важливого інструменту гарантування безпеки суспільства, ключового та стратегічного напрямку удосконалення правосуддя, а також складової системи ювенальної юстиції, яка наділена правовими, організаційними, інформаційно-аналітичними, прогностичними та іншими функціями, спрямованими на процес соціальної реабілітації та ресоціалізації неповнолітніх з урахуванням їх вікових та психологічних особливостей, рівня розвитку та соціально-психологічного стану, запровадження апробованих позитивних пробаційних програм на противагу покаранню пов'язаному з обмеженням волі;

– визначено параметри імплементації кращих світових пробаційних моделей щодо неповнолітніх й зарубіжного досвіду правового регулювання та здійснення пробації щодо неповнолітніх, зокрема визнано перспективним для впровадження у національну пенітенціарну практику таких інструментів: моніторинг ефективності пробаційної системи (Великобританія, Японія); координація виконання кримінальних покарань та примусових робіт (Естонія, Латвія); взаємодія персоналу органів пробації з виховними установами (Данія, Фінляндія); примирення у системі «жертва-злочинець»; кадрове забезпечення – підготовка, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу для реалізації пробаційних програм (Німеччина, США); формування та реалізація комплексних цільових

програм, спрямованих на зниження рівня злочинності неповнолітніх та створення безпечного середовища (Австрія, Велика Британія, Італія, Норвегія, Португалія, Франція, ФРН, Швеція, Швейцарія, Японія);

– запропоновані стратегічні пріоритети удосконалення законодавчої та відомчої (міжвідомчої) регламентації інституту пробації щодо неповнолітніх в Україні з унормуванням (закріпленням, коригуванням): прав та обов'язків неповнолітніх, які перебувають на випробувальному терміні; переліку виховних заходів, які можуть бути застосовані в межах ювенальної пробації, і не пов'язані з позбавленням волі; критеріїв оцінювання ефективності пробаційного нагляду, реалізації програм нагляду та реабілітації; форм взаємодії органів пробації з правоохоронними органами, судами, соціальними службами, громадськістю; процедури пробаційного контролю щодо забезпечення моніторингових функцій органів пробації; гарантій захисту прав неповнолітніх, які перебувають під пробацією; відповідальності неповнолітніх та передбачення санкцій за порушення умов пробації;

– науково доведено доцільність запровадження у практику органів пробації проактивних методик роботи з неповнолітніми з урахуванням розробленого проекту пробаційної програми «Формування правової культури та свідомості», що ґрунтується на освітніх та психологічних підходах зміни переконань і поведінки й спрямований на реабілітацію, соціальну адаптацію неповнолітніх шляхом підвищення правової свідомості та розвитку правової культури, а також внесення змін та доповнень до низки пробаційних програм («Зміна прокримінального мислення», «Подолання агресивної поведінки», «Попередження вживання психоактивних речовин», «Формування життєвих навичок»);

– сформульоване наукове бачення порядку виконання покарання у виді пробаційного нагляду щодо неповнолітніх, що включає: оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення особами, які вчинили кримінальні правопорушення у віці 14–17 років (захисні фактори, криміногенна потреба, фактори ризику); проведення моніторингу щодо стану застосування покарання у виді пробаційного нагляду; виконання неповнолітніми засудженими покладених на них обов'язків;

– удосконалено доктринальні підходи до поняття інституту пробації як, по-перше, складової ювенальної юстиції, що реалізує державну політику у сфері пробації; по-друге, систему вповноважених державних органів наділених відповідними правами та обов'язками щодо захисту неповнолітніх й виконання комплексу функцій, передбачених кримінально-виконавчим законом; по-третє, суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням;

– визначено кримінологічну характеристику особи неповнолітнього злочинця, з виокремленням вікових та психологічних особливостей, які впливають на обрання та застосування пробації під час кримінального провадження, а також у механізмі запобігання вчиненню повторних кримінальних правопорушень;

– здійснено наукове обґрунтування інституційного забезпечення пробації в Україні шляхом упорядкування центрального органу виконавчої влади, що

реалізує державну політику у сфері пробації – Державної кримінально-виконавчої служби України з метою усунення відомчої колізії й розширення взаємодії судів та інших органів державної влади у сфері психосоціальної корекції;

– визначено складові досудової доповіді про обвинуваченого неповнолітнього: загальна інформація про обвинуваченого; соціально-психологічна характеристика обвинуваченого; інформація про ставлення жертви до правопорушника та вчиненого діяння; оцінка ризику вчинення повторного кримінального правопорушення; висновок про можливість виправлення без обмеження або позбавлення волі на певний строк та рекомендації щодо заходів, спрямованих на мінімізацію ризику повторного вчинення неповнолітнім кримінальних правопорушень;

Практичне значення результатів дослідження.

Одержані автором результати дисертаційного дослідження можуть бути використані за різними напрямками правової діяльності.

Викладені дисертантом в роботі положення, сформульовані ним висновки та пропозиції можуть бути використані у:

науково-дослідній роботі – для подальших наукових досліджень проблем пробації та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються молоддю (акт Національної академії внутрішніх справ від 24 грудня 2024 р.);

законотворчій діяльності – шляхом внесення низки проєктів змін та доповнень до Закону України «Про пробацію», Порядку складання досудової доповіді й здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі на основі розробленого автором проєкту пробаційної програми «Формування правової культури та свідомості» (акт Комітету Верховної Ради України з питань правової політики від 10 березня 2025 р. № 250310-1);

діяльності органів кримінальної юстиції – для розроблення й удосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовки методичних рекомендацій з питань пробації неповнолітніх (акт Державної установи «Центр пробації» у Волинській області від 11 березня 2025 р.);

освітньому процесі – для підготовки підручників, лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з курсів криминології та кримінально-виконавчого права, а також у рамках розробленого спеціального курсу «Пробація неповнолітніх» при проведенні різних видів занять (тренінгів) з відповідних дисциплін у процесі підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України (Департаменту з питань виконання кримінальних покарань, Департамент з питань виконання кримінальних покарань, Державної установи «Центр пробації») і Національної поліції України (акт Національної академії внутрішніх справ від 24 грудня 2024 р.).

Дисертація має чітку структуру: складається зі вступу та чотирьох розділів, кожен з яких поділяється на відповідні підрозділи, залежно від висвітлених питань, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Розділ 1 «Теоретичні засади дослідження проблем пробації щодо неповнолітніх» складається з трьох підрозділів, в яких автор послідовно аналізує стан наукового розроблення проблем пробації щодо неповнолітніх; Концептуальні підходи до інституту пробації щодо неповнолітніх у національній правовій доктрині; Міжнародну практику та закордонний досвід правового регулювання та здійснення пробації щодо неповнолітніх.

Автор наголошує, що сучасний стан дослідження окресленої проблематики свідчить про те, що 1) Вчені визначили широкий спектр суб'єктів, які взаємодіють зі службами пробації, таких як органи місцевого самоврядування, наглядові ради обласних адміністрацій, підприємства, колективи й господарства, де правопорушники відбувають покарання, суди, прокуратура, правоохоронні органи, ЗМІ, центри зайнятості та громадські організації. Однак дослідження не зосереджуються на аналізі конкретних форм взаємодії між цими учасниками; 2) Велика частина наукових досліджень стосується різних категорій правопорушників, які перебувають на обліку у пробаційних установах, таких як ті, що були засуджені до позбавлення певних посад або діяльності, громадських робіт, трудового перевиховання та умовного покарання; 3) Більшість досліджень не ставлять за мету вирішення практичних завдань чи виявлення прогалин у законодавстві. Вони спрямовані, насамперед, на вивчення взаємодії пробації з іншими органами та установами, а не на практичне вирішення питань законодавства.

В межах розділу дисертантом слушно підкреслено, що використання досудової пробації на етапі обвинувачення дозволяє уникнути соціальної ізоляції для неповнолітніх. Тому перед працівниками пробації постає важливе та складне завдання – скласти досудову доповідь, яка повинна включати найбільш повну та точну інформацію про неповнолітнього, підстави для призначення пробації або передачі справи до суду. Іншими словами, можна припускати, що доля та майбутнє неповнолітнього, який можливо не усвідомив повністю наслідки своїх дій, а також «випадковість», що потребує пробації, залежать від дій працівника пробації.

В результаті аналізу міжнародного досвіду, дисертант вірно вказує, що функціонування інституту пробації в Україні потребує подальшого вивчення та порівняльного аналізу міжнародно-правового та практичного досвіду. Це дозволить сформулювати найбільш прийнятну та адаптовану до моделей служб пробації розвинених країн і, взагалі, систему виконання кримінальних покарань, які не пов'язані з ізоляцією засудженого від суспільства.

Розділ 2 «Кримінологічні засади пробації щодо неповнолітніх» складається з трьох підрозділів, в яких автор розглядає питання визначення місця інституту пробації у системі заходів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються неповнолітніми; з'ясовує значення вікових та психологічних особливостей неповнолітніх для обрання та застосування заходів запобігання вчиненню ними кримінальних правопорушень; досліджує пробацію щодо неповнолітніх у механізмі запобігання кримінальним правопорушенням та напрями її вдосконалення.

В межах розділу дисертант слушно наголошує, що спеціальна кримінологічна профілактика відображається через плани та програми відповідних відомств або міжвідомчих структур, спрямованих на активізацію боротьби зі злочинністю. Ці програми передбачають систему заходів, спрямованих на запобігання конкретним видам злочинів або групам злочинів на певній території. Ефективність цих заходів залежить від узгодженості з концепцією державного плану економічного та соціального розвитку. Основними установами та організаціями, що здійснюють профілактичну діяльність, можуть бути органи влади, державні та приватні підприємства, громадські та приватні організації, а також приватні особи та розшукові установи. Класифікація суб'єктів превентивної діяльності базується на їх функціональній відповідальності та впливі на усунення чинників злочинності та її результативність.

Заслуговує на увагу позиція автора, що психологічний аспект молодого правопорушника може бути розглянутий з погляду чотирьох ключових елементів: 1) Соціально-демографічний; 2) Соціально-рольовий; 3) Соціально-психологічний; 4) Кримінально-правовий.

Актуальною є пропозиція автора щодо оцінки ефективності сучасної системи пробації, яка може проводитися за допомогою різних методів, як то: а) аналіз статистичних даних – збір та аналіз статистичних даних про рецидив та інші показники успішності системи пробації, дозволяє оцінити рівень досягнення поставлених цілей та виявити наявні тенденції; б) опитування та інтерв'ювання серед працівників системи пробації, засуджених та інших зацікавлених сторін, може дати цінну інформацію про їхнє сприйняття та думки щодо ефективності системи, дозволить виявити проблеми та недоліки з позиції прямих учасників; в) експертна оцінка – наймання експерта з досвідом роботи у сфері пробації може допомогти виявити проблемні та слабкі місця в системі. Експерти можуть аналізувати політику, процедури та практики та давати рекомендації щодо покращення; г) моніторинг та оцінка програм. Систематичний моніторинг та оцінка програм реабілітації, що реалізуються в рамках пробації, може дати розуміння їх ефективності. Це може включати оцінку цілей проекту, методів і результатів і їх порівняння зі стандартами та передовою практикою. Моніторинг дозволяє виявити ефективність реабілітаційних заходів, виявити можливі проблеми та недоліки.

Розділ 3 «Особливості застосування пробації щодо неповнолітніх під час кримінального провадження» складається з трьох підрозділів, в яких автор досліджує питання кримінальних процесуальних засад запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються неповнолітніми; особливості підготовки досудової доповіді щодо неповнолітніх обвинувачених; аналізує особливості досудової пробації щодо неповнолітніх.

Слід погодитись зі здобувачем, що у контексті соціально-економічного підходу та за принципами активного управління кримінальними ситуаціями для запобігання злочинності серед неповнолітніх ключовий акцент слід зробити на комплексних заходах, а не лише на індивідуальних профілактичних заходах. Сутність цих заходів полягає в усуненні передумов аномального розвитку особистості дітей, які ще не вибрали шлях злочинності. У свою чергу

профілактику правопорушень серед неповнолітніх варто розглядати як комплексну діяльність, яка не обмежується лише діями основних профілактичних органів. Вона включає різні рівні та форми, включаючи заходи та об'єкти профілактики. Важливо підкреслити, що успіх в профілактиці залежить не лише від правових заходів, а й від соціальних, психологічних, економічних, культурно-виховних та медичних втручань.

Дисертант наголошує, що досудова доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого повинна включати в себе таке: 1. Соціально-психологічний аналіз (історія порушень правил, соціально-побутові умови, освіта, робота, стан здоров'я, вживання наркотичних речовин, алкогольних напоїв, взаємини у суспільстві та родині, дозвілля та відпочинок, особисті якості та поведінка, відношення до порушень правил); 2. Оцінка ризиків повторного вчинення кримінального правопорушення; 3. Висновок щодо можливості виправлення без обмеження волі або позбавлення волі на певний термін; 4. Інформація про вплив криміногенних чинників на поведінку особи; 5. Рекомендації стосовно заходів, спрямованих на зменшення ризику повторного вчинення кримінальних правопорушень неповнолітнім. Слід погодитися з автором, що необхідно враховувати інформацію щодо криміналістично значущих характеристик особи для правильної криміналістичної оцінки злочину. Сліди, залишені в результаті злочинної діяльності, можуть розкрити важливі деталі про виконавця.

Досудова функція пробації включає збір об'єктивної та повної інформації про особистість правопорушника, його соціальне становище та зв'язки. Це допомагає визначити найбільш ефективний вид покарання та розробити програму ресоціалізації. Ця інформація використовується представниками уповноваженого органу пробації для визначення можливості ресоціалізації особи, якщо суд вирішить призначити альтернативне покарання.

Розділ 4 «Пробація у механізмі запобігання вчиненню неповнолітніми повторних кримінальних правопорушень» складається з чотирьох підрозділів, в яких дисертант аналізує кримінально-виконавчу характеристику пробації та особливості проведення соціально-виховної роботи з неповнолітніми засудженими у виховних установах; розглядає порядок виконання пробаційних програм під час наглядової пробації; фокусує увагу на ресоціалізаційній спрямованості пенітенціарної пробації; визначає шляхи вдосконалення постпенітенціарної пробації щодо неповнолітніх.

В межах цього розділу автор влучно зазначає, що основою для визначення терміна «ресоціалізація» є саме соціалізація особистості, що відбувається протягом життя людини й включає в себе згадані терміни у взаємодії з соціальним оточенням зі змінами у розмірах та якості людини. Саме тому ресоціалізацію неповнолітнього, який засуджений до позбавлення волі слід розглядати як послідовність взаємопов'язаних процесів, які виникають один з одного та іноді існують паралельно: соціалізація → десоціалізація → ресоціалізація → соціалізація.

Основний зміст правового виховання неповнолітніх засуджених включає: 1) поширення правових знань та пояснення суті чинних законів України; 2) висвітлення справедливості та гуманності законів; 3) виховання поваги до законів,

додержання режиму, виконання правил внутрішнього порядку та сприяння розвитку навичок їх відповідального дотримання; 4) ознайомлення з обов'язками та правами засуджених, пояснення необхідності їх суворого виконання; 5) розвіювання стереотипів про невинуватість та несправедливість кримінального покарання; 6) пояснення принципу неповернення покарання за вчинений злочин.

Автор слушно підкреслює, що один із ключових аспектів досягнення позитивного впливу на реабілітацію визначається аналізом особистості злочинця. Специфічні вимоги до фахівців у сфері ювенального правосуддя зумовлені високими стандартами, що гарантують професійний підхід до роботи з неповнолітніми. Основні критерії відбору включають такі: 1) спеціалізована освіта у галузі соціальної роботи, психології, педагогіки чи юриспруденції; 2) наявність життєвого та практичного досвіду у сфері виховної роботи; 3) регулярне проходження курсів підвищення кваліфікації; 4) суворий конкурсний відбір.

Суть пробації полягає у перевірці специфічних категорій злочинців, які мають унікальні юридичні зобов'язання, і в поєднанні цього з наданням різноманітних реабілітаційних заходів. Головна мета полягає в ефективній реабілітації правопорушників та у мінімізації ймовірності повторного вчинення злочинів. Важливою частиною процесу є проведення аналізу особистості, що включає розгляд моральних цінностей конкретного правопорушника з метою визначення перспектив проведення виховної та психосоціальної роботи з ним.

Дисертаційну роботу завершують висновки, які узагальнюють напрацювання та наукові положення кожного з розділів. Вони дають цілісне уявлення про авторську концепцію та свідчать про розв'язання поставлених завдань.

У публікаціях здобувача достатньо відображені всі розділи дисертаційного дослідження.

Зроблені А. П. Гусаком наукові висновки мають вагому аргументацію, є належним чином обґрунтованими і характеризуються високим рівнем достовірності. Крім розглянутих вище, в роботі містяться й інші положення, висновки, рекомендації, які в сукупності і забезпечують цілісність проведеного дослідження, результати якого та опубліковано в 44 наукових працях, серед яких дві монографії, 18 статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, та чотири у періодичних виданнях іноземних країн, п'ять статей – у виданнях, що індексуються у наукометричних базах даних Scopus та Web of Science, 13 тез доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях та круглих столах та дві у колективних монографіях.

Оформлення дисертації відповідає усім вимогам, що пред'являються до цього виду робіт. Дисертація структурована відповідно плану. Стиль викладення матеріалу відрізняється науковістю, логічністю, послідовністю.

Зміст дисертації свідчить про те, що автор виконав поставлене наукове завдання, показавши при цьому глибокі знання наукової літератури, чинного національного та зарубіжного законодавства, вміння їх всебічно аналізувати,

переконаливо обстоювати власну точку зору. У результаті вивчення дисертації академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації не виявлено.

Дисертація відповідає зазначеній спеціальності та спеціалізації: 081 Право; 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Визнаючи системність, цілісність і новизну дослідження А. П. Гусака, варто звернути увагу на його окремі положення, які потребують додаткового аргументування і можуть стати предметом наукової дискусії та подальшого вивчення досліджуваної проблеми. Зокрема:

1. У підрозділі 1.2. дисертаційного дослідження автор наголошує на доцільності активного залучення волонтерів та представників громадських, благодійних та релігійних організацій для надання допомоги представникам уповноваженого органу з питань пробації у підготовці досудових доповідей.

На думку офіційного опонента в межах дисертаційного дослідження автору доцільно було б детально визначити зміст участі перерахованих суб'єктів у підготовці досудових доповідей щодо неповнолітніх осіб.

2. Аналізуючи загальносоціальний, спеціальний та індивідуальний підходи профілактики злочинності (підрозділ 2.1.), дисертант здебільшого фокусує увагу та висловлює відповідні умовиводи щодо загальних критеріїв використання зазначених підходів. На мою думку в дисертації варто було б більш змістовно дослідити використання аналізованих підходів стосовно неповнолітніх.

3. У підрозділі 3.1. дисертаційного дослідження автор висловлює пропозицію щодо розширення системи запобіжних заходів для неповнолітніх в кримінальному провадженні та пропонує додати новий запобіжний захід «Передання під нагляд спеціалізованих органів Національної поліції України».

Така авторська пропозиція є доволі дискусійною та потребує додаткової аргументації, оскільки передбачає покладання на органи Національної поліції не властивої їм за змістом функції соціального патронажу, яка на даний час реалізується батьками, опікунами чи піклувальниками неповнолітніх або відповідними адміністраціями дитячих установ.

4. У підрозділі 3.3. дисертації досліджуючи особливості досудової пробації щодо неповнолітніх, автор зазначає, що строк у 10 днів визначений для складання та подання до суду досудової доповіді щодо неповнолітніх обвинувачених є цілком достатнім з умов впровадження системи електронного обміну документами між судами та органами пробації.

На мою думку така пропозиція лише частково вирішить питання вчасної підготовки та подання до суду досудових доповідей представниками уповноваженого органу з питань пробації, адже вона не враховує особливостей комунікації представників органу пробації з іншими органами, установами, організаціями у контексті формування соціально-психологічної та особистісної характеристик неповнолітньої особи.

5. Аналізуючи шляхи вдосконалення постпенітенціарної пробації щодо неповнолітніх (підрозділ 4.4.), дисертант зазначає, що чинний Кримінальний кодекс України не надає чіткого визначення категорії «виправлення засудженого», яка, на думку автора, згадується в законі у різних контекстах без уточнень щодо суті цієї правової категорії.

На погляд офіційного опонента подібне дорікання вітчизняному законодавцю виглядає дещо недоречним, оскільки згадана правова категорія визначена в іншому кодифікованому нормативно-правовому акті сфери кримінальної юстиції, а саме в ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України. Таким чином позиція дисертанта потребує додаткового роз'яснення під час публічного захисту дисертаційного дослідження.

Однак, вказані зауваження носять дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, аналіз змісту якої свідчить про самостійність і цілісність проведеного дослідження та його актуальність.

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота А. П. Гусака на тему «Кримінологічні та кримінально-виконавчі засади пробації щодо неповнолітніх в Україні», подана на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, є цілісною, завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують комплексну наукову і прикладну проблеми формування кримінологічних та кримінально-виконавчих засад пробації щодо неповнолітніх з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства, відомчої (міжвідомчої) регламентації та відповідної правозастосовної практики.

За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів дисертація відповідає спеціальності 081 Право та вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а її автор – Гусак Андрій Петрович, на підставі публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри

кримінально-правових дисциплін факультету № 2

Криворізького навчально-наукового інституту

Донецького державного університету

внутрішніх справ

доктор юридичних наук, доцент

Дмитро ПИЛИПЕНКО

Підпис завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ доктор юридичних наук, доцент засвідчую:

Т.в.о начальника ВДСД

Н.М. Хозлу